

Dostoyevski'nin Karamazov Kardeşler İsimli Eserinde Sorumluluk Fikri

The Idea of Responsibility in the Brothers Karamazov by Dostoyevsky

Tanzer Yakar*

Öz

Dostoyevski, "*Karamazov Kardeşler*" isimli romanındaki, "herkesin herkese karşı sorumlu olması" fikrini Tikon Zadonki'den almıştır. Bu fikir Viladimir Soloviyov'un 'hakikatin bütünlüğü' fikriyle ve Fedorovich Fedorov'un 'ortak eylem teorisiyle beslenmiştir. Romanda, Rahip Ambruaz ermişlik idealinde bu fikrin taşıyıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Rahip Ambruaz'ın temsil ettiği "sorumluluk" fikrinin, Dostoyevski'nin birleşik insanlık ülküsünde ne denli önemli bir role sahip olduğu, karakterlerin yaşadığı ruhsal dönüşümlerdeki etkisi ortaya koyularak, gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dostoyevski, Karamazov Kardeşler, İnsan Doğası, Sorumluluk, Ortak Eylem, Hakikatin Bütünlüğü.

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.
(tyakar@sakarya.edu.tr)

Abstract

Dostoyevski, in his novel entitled "*Karamazov Brothers*", has taken the idea that "everyone should be responsible to everyone" from Tikon Zadonki. This idea was fed by the idea of Viladimir Soloviyov's "truthfulness" and Fedorovich Fedorov's "co-action theory". In this novel, the Priest Ambruaz is confronted as the bearer of this idea in the ideal of sanctity. In this study, we will try to show how the idea of "responsibility", represented by Priest Ambruaz, has important role in Dostoyevsky's idea of the unified humanity, by showing the effects of the realization of this idea in the spiritual transformations of the characters.

Keywords: Dostoyevsky, The Brothers Karamazov, Human Nature, Responsibility, Wholeness of Truth, Common Action.

Fyodor Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* isimli eseri Rus Edebiyatının en önemli başyapıtlarından biridir. İlk olarak, 1879-1880 yılları arasında *Russkiy vestnik* isimli dergide bölümler halinde yayınlanmıştır. 1881 yılında kitap olarak yayınan eser dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "Bir Ailenin Hikâyesi", "Yersiz Bir Toplantı" ve "Şehvetler Düşkünü"; ikincisinde "Acılar", "Leyhte ve Aleyhte", "Rus Rahibi"; üçüncüsünde "Alyoşa", "Mitya", "Ön Kovuşturma"; son bölümde ise "Çocuklar", "İvan Fyodoroviç Kardeş", "Adli Hata" başlıklarıyla alt bölümlere ayrılmıştır.

Roman baştan sona Tanrı, iman, kuşku, akıl, irrasyonelite, sorumluluk, özgür irade ve ahlaka dair derin felsefi tartışmalarla örülüdür. *Karamazov Kardeşler*, Sigmund Freud'dan, Albert Einstein'a ve Papa Benedict XVI'a kadar farklı yelpazelerde birçok düşünürü etkilemiştir.

Karamazov Kardeşler, bir baba katli hikâyesidir. Dimitri, İvan, Alyoşa ve onların aynı babadan olan kardeşleri Smerdyakov Fyodor, bunak, cimri ve şehvet düşkünü Pavlovich Karamazov'un oğullarıdır. Manastırda rahip adayı olan ve Staretz Zossima Baba'yı gerçek babası olarak gören Alyoşa dışında tüm çocukları, yaşlı Karamazov'tan farklı nedenlerden ötürü nefret eder. Dmitri babasıyla aynı kadına âşıktır; İvan kendisine çok benzediğinden ötürü nefret eder; Smerdyakov annesini mahvettiği ve kendisini uşak yaptığı için ondan iğrenir. Üçü de yaşlı adamın parasına göz dikmiştir. Gizemli bir şekilde öldürüldüğünde, suçu gerçekten işleyen Smerdyakov olsa da üçü de suçludur.

Karamazov Kardeşler'deki karakterler sanki sıradanlıklarının farkındadır ve sırf var olduklarını hissetmek adına sıra dışı eylemlerde bulunurlar. Bu eylemler sıradan insanların sıradan yaşamlarına bir anlam katmak, "işte bunun için yaşıyorum" diyebilmek adına yaptıkları "yüce" eylemlerdir. Yüce şeyler adına karakterler kendi yaşamlarını zorlaştırır. Romanın hemen başlangıcında Dostoyevski'nin aktardığı şu öykü bunu dile getirmektedir:

*"Bundan önceki "romantik" kuşaktan bir genç kız tanırdım.
Adamın birine birkaç yıl esrarlı bir aşk duyduktan sonra*

*onunla pekâlâ en tatlı bir şekilde evlenmek imkânı varken nedense kendi kendine birtakım aşılmaz engeller uydurarak sonunda, fırtınalı bir gece, kendini yüksek bir sahilden oldukça derin, akıntılı bir ırmağa atıp boğulmuştu. Bunu yüzde yüz kendine has bir kaprisle, sırf Shakespeare'in Ofe-
lia'sına benzemek için yapmıştı. Hatta çok önceden beğenerek seçtiği kayanın manzarası o kadar güzel olmasaydı da bu-
nun yerine dümdüz, basit bir su kenarı olsaydı belki intihar gerçekleşmezdi.”(Dostoyevski, 1992:4).*

Mitya'nın Katerina İvanovna ile belki de evlenecekken kendisi-
ni kapı dışarı edecekleri yönünde bir kuruntuya kapılıp, sevdi-
ği kadının kendisine olan aşkını nefrete dönüştürmesi; Yüzbaşı
Sinigirev'in “şeref”li bir davranış adına Alyoşa'nın getirdiği pa-
rayı almayı reddedip, ailesinin biricik kurtuluş umudunu yok
etmesi; Grüşanka'nın kendisini mahveden adama duyduğu kini
yücelterek yaşamının amacı haline getirmesi ve böylelikle Mitya
ile olan ilişkisinin önüne aşılmaz engeller koyması karakterlerin
trajik eğilimlerini yansıtır.

Romanın en silik karakterlerinden biri olan Smerdyakov'da bu
durum çok daha açık hale gelir. Smerdyakov bulduğu ilk fırsatta
sahnenin en belirgin yerine çıkar. Romandaki en önemli eylemi iş-
ler. Bu eylemin ardından kendisi gittikçe belirginleşirken gölgesi
olduğu İvan kararmaya başlar.

Tüm bu eylemlerin ardından karakterlerin hissettiği şey pişman-
lıktır. Mitya, Katerina'ya yapmış olduğu hakaretin ardından kılıcını
kınından çıkarıp kendini öldürmek ister; Yüzbaşı Sinigirev
yeni bir yaşam kurma olanağını terk ettiği için pişmandır; Grüş-
anka kendisini mahveden adamdan öç almak isteğiyle yitirdiği
yıllara acır; Smerdyakov işlediği cinayetin ardından intihar eder.

Olayın gerçekleştiği sahne kalabalık olsa da aslında oyun tek ki-
şiliktir. Romanın geneline bakıldığında aynı sahnede iki baskın
karaktere yer yoktur. Her karakter diğerinin üzerinden aydınlan-
ır. Karakterler sanki bunun bilincinde gibidir. Baba Karamazov
romanın bir yerinde şöyle demektedir: “Bir yere girdiğim zaman
kendimi herkesten aşağı görüyor, oradakilerin bana bir paskal
gözüyle baktıklarını sanıyorum. Mademki öyledir, varsın ben de

paskal kılığına gireyim, çünkü karşımdakiler benden çok daha aptal ve aşağılıktır!" (Dostoyevski, 1992:128). Bu sözleri söyleyen, hiçbir neden yokken bir kişiye kötülük yapan ve o saatten sonra kötülük yaptığı kişiden nefret eden bir adamdır.

Staretz Baba'dan kurtuluşa nasıl ereceğini sorduğunda cevap şudur: "Kendi kendine yalan söyleyip yalanını ciddiye alan insan sonunda ne kendinde ne de etrafta gerçeği seçemez olur, böylece hem kendisine hem de başkasına saygısızlık eder. Saygının olmadığı yerde sevgi de olmaz" (Dostoyevski, 1992: 60). Baba Karamazov bu sözlerin ardından "yalanın babası" olduğunu itiraf eder. Karamazov'u diğer karakterlerden ayıran bunun farkında olmasıdır. Onun için sadece yaşamak yeter, yaşamak için bir şey gerekmez. Yaşamda önem verdiği kimse için uğruna feda edilebilecek tek şey paradır sadece. Yüce anlamlar yalandan ibarettir. Bu nedenledir ki oğullarının sadece tensel babasıdır.

Bahtin, Dostoyevski'nin karakteri üzerinde şu tespitte bulunur: "Daha yüce şeyler düşünme ve arama' olanağı Dostoyevski'nin karakterlerinin hepsinde tanınmıştır; hepsinin de 'çözümüne kavuşturamadığı yüce bir düşünce'si vardır; hepsi de her şeyden önce 'bir düşünceyi düzgün bir biçimde ortaya koymak ister" (Bahtin, 2004:142).

Kahraman fikirde ve fikir aracılığıyla görülürken, fikir de kahramanda ve kahraman aracılığıyla görülür. Fikrin somutlaştığı kahraman bencillikten uzaktır. *Karamazov Kardeşler*'deki kahramanlar fikirlerinin gerçekliğini görmek, doğru olup olmadıklarını öğrenmek için yaşamlarını dahi feda edebilirler. Bunun için bir fikrin çok yüce bir fikir olması da önemli değildir. Örneğin, Kolya'nın sadece mümkün olup olmadığını öğrenmek için tren raylarına uzanıp bir fikri hayatı pahasını da olsa test edebilir. Başka bir deyişle, raylar arasında yatarak durmanın, tren bütün hızıyla üstünüzden geçerken mümkün olup olmadığını anlamak için bilgi edinebilir. Ve yine başka bir yerde Kolya'nın Alyoşa ile aşağıdaki diyaloguna baktığımızda benzer bir eğilime rastlarız:

"-Öyleyse gerçek uğruna kahraman olmuş Dimitri Karamazov!" dedi Kolya. Ne mutlu ona. Mahvoldu ama bahtlı kıskanacağı onu!

Alyoşa şaşırıldı:

-Nasıl söz bu, ne münasebet?

-Evet, keşke bir gün ben de kendimi gerçek uğruna feda edebilsem!

-Doğru, ama böyle bir işte, bu kadar rezaletle, kötülükle değil.

-Şüphesiz... Ben bütün insanlar için ölmek isterdim. Rezalet de vız gelir: batacak olan adlarımız olsun! Ağabeyinize saygım var!" (Dostoyevski, 1992:446).

Sıradan karakterin olağanüstülüğe bir eğilimi vardır. Sıradanlık bilinci ya da Andre Gide'in tanımladığı üzere 'küçük adamlık bilinci' kahramanları suça iten ve kurtulmak istedikleri bir bilinç halidir. Gide, Raskolnikof karakteri üzerine yaptığı çözümlemede, kahramanları suça itenin bir üst-insan olduğunu kendine tanıtlamak çabası olduğunu söyler. Raskolnikof şöyle konuşur:

"Bütün iş burada, diye yineledi kendi kendine. Göze almak yetiştir. Bu doğru, gün gibi açık gözüktüğü an cesaret etmek istedim ve öldürdüm. Yalnız bir yiğitlik gösterisi yapmak istedim. Ama o sırada tıpkı öteki insanlar gibi aşağılık bir varlık mı, yoksa sözcüğün en gerçek anlamıyla bir insan mı olduğumu zaman geçirmeden bilmek zorundaydım; kendimde engeli aşabilecek güç var mıydı, yok muydu; zayıf bir yaratık mıydım, yoksa hakkım var mıydı?" (Gide, 1998:121).

*Karamazov Kardeşler'*de romanın en zayıf, silik kişiliği uşak Smerdyakov'un babasını öldürmesi aynı itkinin sonucudur. "Her şey mubahtır" fikrinin gerçekleştiricisi Smerdyakov'tur. Bu eylemi gerçekleştirilmesiyle birlikte onu itip kakan ve aşağılayan İvan'ın karşısına güçlü bir insan olarak çıkar.

Romanın kahramanlarında göze çarpan bir diğer özellik kahramanların bencil olmamasıdır. Eylemleri çoğu kez kendi çıkarlarına ters düşer. Alyoşa dışında bütün kardeşler babasının ölümünü isterken, Smerdyakov'un babasını öldürmesiyle elde edeceği bir çıkarı yoktur. Cinayeti para için işlemez. Tek derdi kendini kabul ettirebilmektir.

*Karamazov Kardeşler'*de karakterler sanki çift yaratılmıştır. Baba figürü bir yanda Alyoşa'nın tensel babası olan Fyodor diğer yan-

da onun ruhani babası Zossima ile ikiye bölünmüştür. Kurtarıcı figürüne bakıldığında ise hiççiliği öven Zossima ve Büyük Engizisyoncu arasında bir paralellik vardır. Zossima azınlığın değil, çoğunluğun, köylülerin kurtarıcısıdır. Büyük Engizisyoncu dünyevi bir varlığı nitelendirmekle birlikte, İsa'yı çoğunluğun isteklerini görmezlikten gelmekle eleştirmektedir.

Özellikle, Smerdyakov ve İvan arasında gizemli bir ilişki vardır. Baba Karamazov, bu iki oğlunu birbiriyle karıştırır. Ve yine, Smerdyakov kendisine devamlı İvan'ı soran Alyoşa'ya onun bakıcısı olmadığı şeklinde bir sitemde bulunur. İvan kişinin ancak kendi eylemlerinden sorumlu tutulabileceğini söyler ve başkasının eylemlerinden de sorumlu olduğumuz yönündeki düşünceye sürekli karşı çıkar. Ona göre her şey mubahtır. Ama Smerdyakov'la olan konuşmasından şu açığa çıkar ki İvan bilmeden de olsa onun babalarının katili olmasında rol oynamıştır: "Ama en çok 'her şey mubah' düşüncesinin etkisindeydim. Bunu gerçekten siz öğretmiştiniz bana. Buna benzer çok şeyler söylüyordunuz o zaman: Tanrı olmadığına göre erdeme inanmak boşmuş ve gereksizmiş... Ben de haklı buldum sizi." (Dostoyevski, 1992:215).

İvan artık vicdanın buyruklarını takip etmesi gerektiğini anlar. Aklının haklı görmediği, yani, Smerdyakov'un kötü ruhlu eylemlerini onaylamayacaktır. Alışık olmadığı ahlaki suç duygusuyla işkence çekmektedir. Smerdyakov, İvan'ın bu durumuna bir anlam veremez: "O sıralar her şeyin mubah olduğunu söylüyordunuz, şimdi nedense pek kuşkulu görünüyorsunuz. Kendinizi ihbar etmeyi bile düşünüyorsunuz." (Dostoyevski, 1992:215). İvan vicdan azabı içinde Zossima'nın günahın bireysel olmadığına ilişkin öğretisini anlamaya başlar:

"Ancak dışarıda yaşayanlardan daha kötü olduğumuzu kabul ettikten başka bütün dünyanın ve kendi günahlarımızın sorumluluğunu üzerimize alırsak birleşmemizdeki gayeye yaklaşmış oluyoruz. Şunu bilin ki, sevgililerim, hiçbirimiz sadece insanlığa has bazı genel suçlarla suçlanmış değiliz; dünyadaki ayrı ayrı her kişinin sorumluluğu da bizim omuzlarımızdadır. Bu anlayışa varan her rahip hatta her insan hayat yolunun ereğine varmıştır." (1992:4).

Bir diğerk göze çarpan dönüşüm Fyador'un gayri meşru müphem çocuğı Smerdyakov'da yaşanır. Sadece İvan'ın köktenci fikirlerini yankılayan biri olarak hayal edilen Smerdyakov, İvan'a bile baskın gelir. İvan'ın gölgesi olarak, İvan'ın bastırılmış, gerçekleşmemiş arzularını gerçekleştirir. Freud, İvan'ın Smerdyakov ile ilişkisini ihmal edip, onun yerine Mitya üzerinde yoğunlaşsa da (Freud, baba ve oğlun cinsel rekabetiyle ilgilidir), suçlu ile ilgili söylediğı çok önemlidir. Freud'a göre Dostoyevski için suçlu neredeyse bir kurtarıcıdır. Bu, Zossima'nın öğretilerinin ürkütücü bir tersine çevrimidir. Zossima hiç kimseyi yargılamamamızı, Hıristiyan'ca sevgi duygumuzla suçluyu yargılamaktan uzak durmamızı öğretilirken, Freud onun bağışlanmaz bir günah işleyerek bizim kendi suç isteğimizi yok ettiğinden ötür kutsanmış olduğunu ileri sürer. Freud'a göre, katile şükran duyulmalıdır, çünkü o olmasaydı, kişi katle yükümlü olacaktı. İyi niyetli merhamet değil aksine "benzer katilce itkiler temelinde özdeşleşme", Dostoyevski'nin günahı bağışlama üzerine vurgusunun ardında yatar. Ve bu romanlarda günahın affedilmeye ne kadar hazır olunduğı şaşkınlıkla görülür. Akıyla öldürmek kötüdür, ama tutkularıyla öldürmek mazur görülebilir; Mitya'nın vahşetinin sonucu, İlusha'nın ölümü Mitya'nın ruhsal dönüşüm yolunda alelade bir olaydır!

*Karamazov Kardeşler'*de kahramanların bir diğerk boyutu ermişliktir. E. M. Forster'a göre, Dostoyevski'de kişiler ve durumlar her zaman kendi boyutlarını aşan anlamlara gelir, sonsuzluğa yönelirler. Bireysel niteliklerini yitirmeden genişleyerek sonsuzluğu kucaklarlar, onun da kendilerine kucak açması için çağrıda bulunurlar.

Mitya kendi içinde yeterli değildir; tek başına alınacak olursa, gerçekliğı bozulmuş, tutarsız görünebilir. Mitya kendi sınırlarını aşacak biçimde genişleyen bir kişidir. Roman kişisi düzeyinde, Mitya okuyucuyla kaynaşmaz. Genişleme, erime, sevgi ve acıma yoluyla bütün insanlarla kaynaşma işlemi, ancak üstü kapalı bir içimde gösterilebilecek bir ortamda gerçekleşebilir ve belki de roman böyle bir yaklaşım için uygun bir yazın türü değildir. Karamazovların dünyası içinde gizli kapaklı anlamlar taşıyan bir yer ya da bir alegori değildir. Bunlar bildiğimiz dünyalardır, ama genişleyerek kendi sınırlarını aşabilme olanağına sahiptirler.

Mitya çok yönlü bir roman kişisi olduğu halde, o da genişleyerek kendi sınırlarını aşabilme olanağına sahiptir. Gizlediği bir şey yoktur, yani mistik değildir; taşıdığı bir anlam yoktur, yani bir simge de değildir; yalnızca Dimitri Karamazov'dur. Ne var ki, Dostoyevski'nin romanlarında yalnızca şu ya da bu kişi olmak, gelmiş geçmiş bütün insanlarla birleşmek demektir. (Froster, 2011:180-1).

Ermişliğe giden yolda tutkularıyla davranan kahramanlar tabiri caizse tiyatro sahnesindeki sakar bir oyuncu gibi tüm dekorları devirir. Örneğin İvan ermişliğe giden yolda zavallı bir çocuğunu ölümüne neden olur, yaşlı babasının onurunu kırar, sevdiği kadına akıl almaz işkenceler çektirir. Bütün her şey en sonunda yaşayacağı aydınlanma içindir. Bu bakımdan, genel olarak bakıldığında romanda karşıtımdan geçmeden hiç kimse doğru yolu bulamaz.

Sorumluluk Fikri

*Karamazov Kardeşler'*deki sorumluluk temasına ilham veren isim Tikon Zadonskidir. "Herkesin herkesten sorumlu olması" fikri ise Nikolai Fedorovich Federov'un "ortak eylem teorisi"den gelmektedir. Optima Manastırı'ndaki Rahip Ambruaz ise sorumluluk fikrinin taşıyıcısı olan Zosima karakterinin ilham kaynağıdır. Zosima otoritesini romanda sıklıkla görüldüğü gibi kutsal metinlerden almaktadır.

Troyat, Dostoyevski'nin 19. yüzyılın piskoposu Tikon Zadonki'nin metinlerini okuduğuna dikkat çeker. Dostoyevski, 1870 yılında Maykov'a yazdığı bir mektubunda şöyle der: "Tikon Zadonski'den yeni romanımın başkahramanı yapmak istiyorum" (Troyat, 1984: 387). Nadejda Gorodetzky, *St. Tikhon of Zadonsk: Inspirer of Dostoevsky* [Aziz Tikhon Zadonski: Dostoyevski'nin İlhamcısı] isimli kitabında, Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler'*indeki Zossima karakterinin Tikon Zadonski'den ilham alarak yaratıldığını söyler (Gorodetzky, 1951:9). Henry Troyat ise bu karakterin Dostoyevski'nin "Optima Pustin" manastırını ziyaret etmesiyle oradaki Rahip Ambruaz'ın kişiliği tarafından şekillendiğini söyler. Bu karakterin Dostoyevski'nin yaşamında tam olarak kimi

yansıttığı ihtilafli olsa da, bu kişinin bir staretz olması ikinci görüşü desteklemektedir.

Tikon Zadonski'nin Dostoyevski üzerindeki etkisi daha çok romanın temasına ilişkin olduğu görülmektedir. Özellikle onun "Ebeveynlerin Çocuklarına Karşı Sorumlulukları" ve "Çocukların Ebeveynlerine Karşı Sorumlulukları" isimli iki yazısının Dostoyevski'nin üzerindeki etkisi açıktır. Zadonski'ye göre çocuklarının ruhsal gelişimine ilgisiz kalan ebeveynler "en acımasız çocuk katilleridir." Baba Karamazov bu açıdan bakıldığında "en acımasız çocuk katilidir". Zadonski ebeveynlerde kötü bir şey görüldüğünde, onları yargılamaktan kararlılıkla kaçınmanın ve hiç kimseye açıklamamanın çocukların ödevi olduğunu söyler.

*Karamazov Kardeşler'*de bu öğüdü yerine getiren tek kişi Alyoşa'dır. Dostoyevski, Fetükoviç ağzından bütün babalara şöyle seslenir: "Babalar, çocuklarınızı incitmeyin!" İlkin biz İsa'nın öğüdünü yerine getirelim de çocuklarımızdan istediklerimiz sonra gelsin. Aksi halde baba değil, çocukları smızın düşmanı oluruz, onlar da evlatlıktan çıkarak bize düşman kesilirler; onları bu hale getiren bizleriz" (Dostoyevski, 1992:408). Yine başka bir yerde, Fetükoviç'in müvekkili, Dimitri'yi savunurken kullandığı deliller Zadonski'nin "Ebeveynin Çocuklara Karşı Ödevleri"ndeki fikirleri yansıtır:

"Öldürülen Karamazov gibi bir babaya baba denemez, bunu hak etmemiştir. Sevgi hak etmemişse babalık da manasız, imkânsız hal alır. Hiçten sevgi yaratılmaz; hiçten sevgi yaratmak Tanrının işidir. İlkin biz İsa'nın öğüdünü yerine getirelim de çocuklarımızdan istediklerimize sıra sonra gelsin. Aksi halde baba değil, çocuklarımıza düşman oluruz, onlar da evlatlıktan çıkarak bize düşman kesilirler; onları bu hale getiren bizleriz. "Kullandığımız ölçüler bize de uygulanacaktır." (Dostoyevski, 1992:408-9)

Tarihsel olarak bakıldığında, Dostoyevski üzerine etkili olan kişilerden birinin de Fedorov olduğu görülür. L. Tolstoy, Fedorov hakkında şunları söyler: "Böylesi bir insanla aynı zamanda yaşadığımdan ötürü gurur duyuyorum" (Kozhevnikov: 318). Dostoyevski ise Peterson'a yazdığı bir mektupta ondan şu şekilde

bahseder: "O (Federov) benim için çok yararlı olmuştur... Bu düşüncelere tümüyle katılıyorum. Onları sanki kendi düşüncelerim gibi okuma eğilimindeyim" (Kozhevnikov: 316).

Rusya'da devrim sonrası Fedorov'un fikirleri popüler hale gelmiştir. O eylem, toplum ve dünyayı kökten yeniden inşa etme yönündeki itkilere yanıt vermiştir. Dostoyevski'yi en çok ilgilendiren onun "ortak eylem" teorisi olmuştur. Onun ortak eylem teorisini şöyle özetlenebilir. Fedorov, herkesin herkese evrensel bir sorumluluk taşıdığı ve evrensel kurtuluş yükümlülüğü biçimindeki Rus bilincini son sınırına kadar götürmüştür. Fedorov, ahlaki, insani ve ilahi olanla karşıt olduğundan ötürü, kişisel ve bireysel yaşam biçimi bakış açısını tümüyle yadsımıştır. İnsani, ahlaki ve ilahi yaşam bazıları için değil ancak herkes ile ve herkes için mümkündür; tek bir istisna olmaksızın herkes için. Federov radikal bir düşünür olarak her şeyi son sınırına kadar götürmüştür, hiçbir kaçamaklı yanıtı ya da uzlaşmaya taviz vermemiştir. Onda ne esneklik ne de eğilebilirlik vardır. Bu aynı zamanda ondaki Rus özelliğidir. Böyle köktenci evrensel kurtuluşa dair cesur tasarı, Fedorov tarafından tasavvur edildiği gibi, hiçbir insan tarafından dile getirilmemiştir. Herkes herkese ve tüm dünyaya karşı sorumludur. Dostoyevski'nin "*Karamazov Kardeşler*" isimli eserindeki, "herkesin herkese karşı sorumlu olması" düşüncesi Fedorov'a aittir.

Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'i yaratımı aşamasında üzerinde etkili olan bir diğer isim Vladimir Slovyov'dur. Slovyov, Dostoyevski üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Dostoyevski onun, "Annibal Caracci'nin "Genç İsa'sının Başı"na sahip olduğunu söyler. 19.yüzyıl şiir ve felsefesinde etkili bir isim olan Slovyev, 20. yüzyılın başlangıcındaki Rusya'nın tinsel Rönesans'ında önemli bir rol oynamıştır. Soloviyov'un felsefesine yakından bakıldığında, "*Batı Felsefesi'nin Buhranı*" isimli eserinde üç temel önermeyi dile getirdiği görülmektedir. "Soyut, saf teorik bilgi yapısı olarak felsefe gelişimini tamamlamıştır; bu anlamda felsefe yeniden asla ortaya koyulamayacaktır; felsefe izleyicilerine kendisinin çözüm uğraşında başarısız kaldığı sorunları tekrar çözüme kavuşturmak için yararlanacağı kimi belirli başarıları ve sonuçları miras bırakmıştır."(Solovyov, 1996: 129-30). Slovyov'un Dos-

tojevski üzerindeki en önemli etkisi onun pozitivismeye yönelik eleştirisidir. Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'inde Öklid geometrisinin saçmalığından bahsedilmesinde ve onu bir anlamda modern bilimin ortadan kaldırılışı anlamında kullanmasında, Soloviyov'un pozitivismeye getirdiği eleştirilerin etkisi görülmektedir.(Dostoyevski, 281). Slovyov'a göre, özellikle von Hartman, hem ussalcılığın hem de deneyciliğin tek-tarafılığının farkındadır. Biri mantıksal öğeyi, diğeri ise d uyusal öge dışındakileri dışlar. Slovyov'a göre, hakikat bütündür ve sonuç olarak bütünden yalıtık olarak alındığından her bir tikel olgu yanlıştır. Slovyov'un ussalcılık karşısında takındığı tavır Hegel'inkiyle benzerlik gösterir. Akıl bütündür ve tikel olguların ussallığı bütün ile olan ilişkisinde yatar. Bütünden ayrılmış bir olgu usdışıdır. "Hakikatin bütünselliği" fikri bireyi bütün ile ilişkilendirmesi bakımından "herkesin herkese karşı sorumlu olması" fikrine teorik bir temel sunmaktadır.

İnsan Doğasına İlişkin Üç Soru

"Büyük Engizisyoncu" bölümü, Sahte İsa Krallığı ya da Yeryüzü Krallığı olarak sunulan Katolik inancının ve onun zor üzerine kurulu monarşi yapısının bir eleştirisi olarak başlar. Bu bölümde, 'sorumluluk' fikri etrafında özgür irade, mutluluk ve kötülük sorunu tartışılmaktadır.

İvan'ın ağzından anlatılan bu hikâyede vaka İspanya'nın Sevil kentinde, engizisyonun en kızışmış zamanında geçmektedir. Tanrı adına ateşler yakılarak dine karşı suç işleyen kâfirler yakılmaktadır. İsa "sessizce, belirsizce" kente girdiği halde, herkes onu tanır (Dostoyevski, 1992: 148). Büyük Engizisyoncu muhafızlarına İsa'yı tutuklamalarını emreder. Otoritesi o kadar güçlü halk o kadar ona bağlıdır ki İsa'yı ona teslim ederler. Engizisyoncu İsa'ya "Neden bize engel olmak istiyorsun? O musun, yoksa sadece O'nun benzeri misin- kim olursan ol, hemen yarım hüküm giydirip en azılı zındık olmak suçuyla yakacağım seni" der (Dostoyevski, 1992:150).

İsa tüm konuşma boyunca susmaktadır. Roma Katolikliğini temsil eden Engizisyoncu O'nu azarlar: "Sen her şeyi Babana devrettin, artık her şey onundur. İstersen yeryüzüne bir daha hiç gelme,

ya da belirli bir süre için de olsa işlerimizi karıştırma” (Dostoyevski, 1992:152). Engizisyoncu O’nu yeryüzünde bütün gücüyle savunduğu özgürlüğü tehdit etmekle suçlamaktadır: “İnsanlar hür olduklarına şimdi her zamankinden çok daha emindirler; oysaki özendikleri hürlüğü kendi elleriyle bize teslim ediyorlar. Bizim eserimiz bu. Sen bunu, böyle bir hürlüğü istemiyordun, değil mi?” (Dostoyevski, 1992:153). Engizisyoncu bu yaptıklarını –hürlüğe üstün gelmesini, bunu insanların mutluluğu uğruna yapmış olmasını– hem kendisi hem de yakınları için şerefli bir görev saymaktadır. Çünkü ancak şimdi ilk defa insan mutluluğunu düşünmek mümkün olmuştur (Dostoyevski, 1992:152). Bir diğer suçlama ise İsa’nın insanın yeryüzündeki mutluluğuna karşı kayıtsızlığıdır: “Seni uyarmaya çalıştılar; uyarma, öğüt eksik değildi ama dinlemedin, insanları mutluluğa götüren biricin yolu teptin. Bereket ki ayrılırken her şeyi bize bıraktın. Bağlayıp çözmek hakkını bize bırakmaya söz verdin, bu hakkı geri almayı düşünemezsin artık. Şu halde ne diye bize engel olmaya geldin?” (Dostoyevski, 1992:153). Alyoşa, İvan’a “uyarma, öğüt eksik değildi” ne demek diye sorar. Engizisyoncunun “uyarma ve öğüt” ile kastettiği kutsal kitapta geçen bir ayettir. İncil’e göre İsa vaftizinden sonra çölde kırk gün kırk gece oruç tutup ibadet etmiş. Açlık hissettiği bir anda Şeytan gelip ona “Tanrı oğlu isen, buradaki taşları ekmek haline getir, karnını doyur; demiş. İsa “Kitaplarda –Yalnız ekmekle yaşanmaz yazılıdır; cevabını vermiş. Bunun üzerine Şeytan, İsa’yı kutsal şehre götürüp bir kilisenin en yüksek kulesine çıkarmış. “Tanrı oğlu isen, kendini aşağı at”, demiş. “Çünkü Kitaplar, böyle olunca meleklerin kollarını uzatarak Seni tutacaklarını yazıyor”. İsa “Tanrını denemeye kalkışma” sözleriyle Şeytanın ikinci iğvasını da reddetmiş. Şeytan bu defa onun yüksek bir dağa götürmüştü. Yukardan, aşağıda serilmiş dünyayı göstererek “Bana secde edersen hepsi Senin olur!” demiş. İsa, ancak Tanrının önünde secde edildiğini söyleyerek Şeytana onu rahat bırakmasını emretmiş, ibadetine devam etmiş.” (III Luk.4: 1-2–XIV. Luk.4.13).

Büyük Engizisyoncuya göre “dünyayı kökünden sarsacak gerçek mucize” bu soruların ortaya atılabilesidir (154). Kitapların “doğru yoldan çıkarma” diye adlandırıldığı üç sorudan daha özlü hiçbir şey yoktur (154). “İnsanlık bir bütün halinde derlenerek bü-

tün geleceği topu topu bu üç soruya sığdırılmaktadır. Bu sorular insan tabiatının çözümlenmemiş ve tarihleşmiş çelişmelerinin üç şeklidir” (Dostoyevski, 1992:155).

Büyük Engizisyoncu kimin haklı olduğu meselesinde, bu üç soruyu şeytanın birer ‘ayartma’sı olarak değil gerçekte İsa’nın kulak asmadığı haklı birer ‘öğüt’ olarak görür. İlk sınama, insanın maddi gereksinimleri ve özgürlük eğilimi arasındaki çatışmadan beslenir. *Karamazov Kardeşler*’de Büyük Engizisyoncu İsa’yı özgürlük adına dünyadaki ekmeği reddetmekle suçlar (Dostoyevski, 1992:155). Dünyevi toplumsal düzende birinden biri tercih edilmek zorundadır: “Ama Sen insanları hürlükten yoksun etmek istemedin, bu teklifleri geri çevirdin; ekmeğin pahasına satın alınan itaatin değersiz olduğunu düşündün. ‘Yalnız ekmeğinle yaşamaz’ diye karşılık verdin” (Dostoyevski, 1992:155). Oysa insanlar “Karılarımızı doyur, sonra bizden erdem iste!” diye yakınır (Dostoyevski, 1992:156). Engizisyoncuya göre, hürlükle dünya nimetlerinin bir arada olamayacağını anlayan insanların tercihi özgürlük pahasına köleliğe razı olmaktır. İsa’ya getirilen suçlama, kusurlu ve isyancı olan, zayıf ve aciz çoğunluğa yüz çevirip büyük güçlü olan azınlığa kucak açmasıdır.

“İnsan tabiatının bu temel sırrının biliyordun, bilmemene imkan yoktu, ama insanların Sana kayıtsız şartsız tapınmasını sağlayacak biricik gerçeği bu dünyanın nimetlerini temsil eden bayrağı, göklerin ekmeği uğruna reddettin... Bunlar hep hürriyet uğrunaydı. Dedim ya sana, zavallı bir yaratık olan insanoğlunun baş derdi, kendilerine doğuştan başıslanan hürriyetten sıyrılıp bunu bir an önce başkalarına devredebilmektir... Sen insanların hürriyetlerini ellerinden alacak yerde bunu daha da arttırdın. İnsanların iyiyle kötüyü diledikleri gibi seçmek hakkına değer vermediklerini; rahatı, hatta ölümlü tercih ettiklerini unuttun mu? İnsan için vicdan hürriyeti kadar çekici ama o kadar azap verici şey yoktur. Oysaki Sen vicdan huzuruna güvenilir bir temel sağlayacak yerde –en olmayacak, kararsız, karanlık, insan gücünün üstünde birtakım şeyler peşine düştün... Sen! İnsan hürlüğünü ele geçirecek yerde arttırdın, insanların iç âlemine sonsuzluğa kadar sürecektir çeşitli ıstıraplar kattın” (Dostoyevski, 1992:159).

Engizisyoncuya göre seçme özgürlüğü gibi ağır bir yük altında ezilen insanların İsa'yı ve onun hayalini verdiği gerçeği iteleyip inkâra gitmeleri doğaldır. İsa mucize, sır ve otoriteyi tepmiştir. Oysa bunlar başkaldıran güçsüz isyancıların vicdanlarını, kendi mutlulukları için ebediyen bağlayan etki altında tutan üç kuvvettir. Engizisyoncunun yeryüzü krallığı gücünü bunlardan alır: "Bize hayran olacaklar, başlarına geçip onları ürküten hürlükten kurtarmaya razı olduğumuz için bize Tanrı gözüyle bakacaklardır; hür kalmaktan bu derece korkar bunlar"(157).

İsa, şeytanla olan imtihanında, ilk teklif olan yeryüzü nimetlerini ret etmekle bütün insanların ezeli bir derdini çözme fırsatını kaçırmıştır. İkinci sınama, insanların "vicdan özgürlüğü" ve "mucize" gereksinimleri arasındaki çatışkidan beslenir. İsa insanların mucizelerle değil, özgür vicdanlarıyla kendisine bağlanmalarını istemiştir. Büyük Engizisyoncu bunun insanlar için ruhsal bir acıya neden olduğunu, insanların iyinin ve kötünün bilgisi olarak seçme özgürlüğünü başkasına devretmeye her zaman eğilimli olduğunu söyler. Üçüncü sınama, insanın toplumdışı toplumsallığı ile ilgili bir çatışkıdır. İsa Şeytan'ın dünyanın krallığı teklifini "düşüncede özgürlük" adına reddeder. Böylece, "özgür düşüncenin karışıklık" yüzyılları kalıcı bir topluma tercih edilmiş olur. Büyük Engizisyoncu insanların ancak özgürlüklerinden vazgeçer ve kendisine boyun eğlerse özgür olacaklarını söyler.

Büyük Engizisyoncuya göre, seçme özgürlüğünü terk edenler, artık günah işlemez, çünkü Büyük Engizisyoncu onlar için günah işler, ama onlar özgürlüklerinden vazgeçerek, kendilerini Tanrının inayetinin(ilahi takdir) dışına yerleştirmektedirler. Günahı bilmek ve ertesinde yaşanan pişmanlık inançta ve bağışlama yolunda ilk adımdır. İsa'nın Büyük Engizisyoncu'ya cevabı onu dudaklarından öpmek olur. Çünkü İncil'de bahsedilen yalancı peygamber gibi İsa'nın gösterdiği mucizeleri onun adına göstermektedir.

Bu hikâyede insanların karşı karşıya kaldığı bir ikilem vardır: Ya mutlulukları pahasına özgür iradeden vazgeçecekler ve sorumluluğu bir başkasına devredecekler ya da özgür irade pahasına mutluluklarından vazgeçecekler ve tüm sorumluluğu üstlenecek-

lerdir. Dostoyevski, dışsal bir otorite ve onun yarattığı dönüşüm aracılığıyla birleşmiş bir insanlık idealinin, Yeryüzü Krallığının kurulamayacağına düşünür. Bu ancak insanların özgür iradeleleriyle sorumluluğu üstlenip yaşadıkları içsel dönüşümle mümkün olabilir.

Karamazov Kardeşler insanlığın üç temel eğilimini resmeder. Bu bakımdan romanda ayrı karakterler olarak alınan her bir kardeş aynı insanın farklı eğilimlerinin birer temsilcisidir. Burada Alyoşa evrensel bir krallık peşindedir. Dimitri mucizelere inanır. İvan ise materyalisttir. Romandaki Politik Sembolizme bakıldığında bu eğilimlerin politik duruşlarıyla örtüştüğü de görülmektedir:

“Bu çerçevede bakıldığında açıktır ki, Baba Karamazov tüm Rusya’nın babası olan Çar’ı temsil etmektedir. Oğullarıyla anlaşamayan, devamlı köklü sorunlar yaşayan, hatta en büyük oğluyula aynı kadına âşık olarak (aslında Baba için aşk değil şehvet söz konusudur) iktidar mücadelesine giren, ahlaki olarak yozlaşmış ve hiç kimse tarafından saygı ya da siyasal anlamda düşünürsek aslında meşruiyeti kabul edilmeyen bir baba. Aynı zamanda dikkati çeken başka bir nokta da Çar’ın iki eşidir. Açıktır ki Çar’ın ilk eşi Petro öncesi dönemi, ikincisi ise Petro sonrası dönemi temsil etmektedir. En büyük oğul olan Dimitri ise romanın pek çok yerinde vurgulandığı üzere Rusya’yı çağrıştırmaktadır. Akılla kavranması zor olan, irrasyonel davranışlarıyla ön plana çıkan, fakat özde iyi ve sıradan bir Rus olarak açıkça Panslavist ideolojiyi temsil etmektedir. Zaten annesinin de ilk eş olması onun aynı zamanda Büyük Petro öncesi, yani premodern Rusya’yı temsil etmesinin başka bir yanındır. Tabi ki aslında açıktır ki Slavofil düşünceler ve bunu takip eden dönemdeki Panslavizm de aslında Petro reformlarının sonucu olmasına rağmen, Dostoevski, romantik köklerine bağlı kalarak, Panslavizmi Slavofil düşüncenin orijinali olarak kabul etmiş ve Rusya’nın bozulmamış gerçeğinin ifadesi olarak ortaya koymuştur.”(Türker, 2006:238)

Romanın sonunda karakterlerin yaşadıkları dönüşümler, “sorumluluk” fikrinin ardında gerçekleşir. Bu fikrin içselleştirilmesiyle birlikte karakterlerin eğilimlerinde bir kırılma yaşanır. Alyoşa tüm insanları birleştirme sevdasından vazgeçer ve çocuklara yö-

nelir. İvan bir materyalistken, her yerde şeytanlar gören fanatik rahibe dönüşür. Dimitri mucizelere inanan bir adam olmasına karşın mahkemede, çarmıha gerilen İsa gibi, insanların özgür iradeleriyle kendisinin suçsuz olduğunu inanmalarını ister.

Dostoyevski'nin bu romanının ardından eleştirmenlere yanıt olarak yazdıklarına bakacak olursak, onun en temel eleştirisi eleştirmenlerin romanındaki ikili karakteri görememesi üzerinedir:

“Budalalar gülünç duruma düşürdü kaderimin tepkisel karakterini. Bu ahmaklar ifade ettiklerimden birinin de Tanrının çok güçlü bir inkârı olduğunu anlayamadı... Tüm kitap buna bir yanıttır... Avrupa'yı ateizmin çok güçlü bir ifadesini bulmak için boş yere arayabilirsiniz. Bu nedenle, İsa'ya inanman ve ona günah çıkarmam bir çocuğunki gibi değildir. Benim hamdüsenam kuşğunun ergime kabından doğar” (Lantz, 2004: 21).

'Herkesin herkesten sorumlu olması' ve 'ahlaken başkasının eylemleri üzerine verilecek yargıların askıya alınması' aynı şeyi dile getirir. Yargılanan ve yargıç aynı kişidir. Suç bireysel değildir. Alyoşa'nın ağzından bu şu şekilde dile getirilir: “Hepimiz dünyadaki herkesin ve her şeyin suçunu taşırız, yalnızca genel dünya suçunu değil, fakat dünyadaki her şeyin ve herkesin suçunu birey olarak taşırız.” Bunun farkına varan kişi, bir yanılsama olan 'bireysellik'i ortadan kaldıran ve bu eylemiyle ilk kez bütünlük elde eden 'yeni insan'dır.

Zosima/Rahip Ambruaz: Ermişlik ve Sorumluluk

Jojm B. Dunlop, “Rahip Ambruaz, Dostoyevski'de Staretz Zosima Modeli” isimli kitabında (Dostoyevski, 1992:1972), Nadejda Gorodetzky'nin aksine Zosima karakterinin Rahip Ambruaz'ı temsil ettiğini söyler. Henry Troyat da bu görüştedir (Troyat, 2004:388). Leonard J. Stanton, “Optima Manastırı'nın Rus Edebiyatındaki yerini ele aldığı kitabında bu manastırın ünlü ziyaretçilerine ilişkin şu bilgileri verir:

“Onsekizinci yüzyılın sonlarındaki ve ondokuzuncu yüzyıldaki kültür bakımından önde gelen figürlerini tasavvur etmek imkânsız olsa da, 1848 yılında ruhsal yönelim arayış-

şı içinde, Nikolai Gogol ve Slavophile Ivan Kireevskii Optima Manastırı'na hacca giderek ruhani baba Makarii'i ziyaret eder...1878'de Dostoyevski ve Vladimir Solovev yaşlı Amrosii'yi ziyaret etmek için Optina'ya bir seyahat yapar. Tolstoy da Optina'yı birçok kereler ziyaret etmiştir" (Stanton 1995:105).

1880 sonrası rahip imgesi genellikle benzerlik taşır. Bunlar arasında, Rus edebiyatında en ünlü ve en güçlü figürlerden biri, Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'de köylü yığınuna ruh rehberliği eden ve teselli veren kutsal insan Yaşlı Zossima'dır. Chekhov'un "Easter Eve"i basit bir rahibin olağanüstü bir resmini sunar, Nikolai, onu güzel ruhani şiirler yazmak için ilham alan bir sanatçı seviyesine yükseltir. Sanatçı Mikhail Nesterov, Perov'un aksine, rahip ve rahibeleri sakın, niyazında, ruhsal dinginlik içinde resmeder. Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında, Vasili Rozanov ve Konstantin Leontev gibi entellektüeller ve Sergei Bulgokov ve Pavel Florenskii'nin de yer aldığı önde gelen dinsel figürler manastır çevresiyle yakından bağlıdır. Gerçekte, olumlu bir ülkü olarak manastır hayatı, Boris Zairsev ve İvan Shmelev gibi Rus göçünde merkezi bir rol oynamayı sürdürmüştür.

Piskopos Kallistos Ware, "Ortodoks Hıristiyanlıkta Staretz'leri Rolü" isimli yazısında "Staretz" sözcüğünün kökenine ilişkin şunları söyler: "İlk kez bir dağa tırmanan kişinin bilinen bir yolu izlemesi gerekir. Ve yol bilen ve önceden tırmanmış olan bir kişinin rehberliğine ve yoldaşlığına gerek duyar. Böyle bir rehberlik ve yoldaşlık yapmak bütünüyle 'Abba'nın ya da ruhani babanın işidir. 'Abba' Yunanlılar tarafından 'Geron' ve Ruslar tarafından 'Staretz' sözcüğüyle karşılaşılır ve her iki dilde 'yaşlı baba ya da yaşlı' anlamına gelir." (Ware, 2009:1).

Bir Geron'a itaat, Hıristiyan Doğu'da manastır hayatının ilk olarak açığa çıkmasıyla birlikte önem kazanmıştır. Mısırlı Aziz Antony şöyle der: "Yaptıkları işlerde dürüst olduklarından ötürü çok çalışmaktan bitap düşen ve deliren rahipler tanırım. Bir rahip, mümkün olduğu kadar, attığı her adımda, hücrelerinde içtiği her damla suda, yaptığı şeyde bir hata yapmaktan kaçınmak için, yaşlı adamın kararına güvenmesi gerekir (Ware, 2009:1).

Ware, Mısır manastır hayatının ilk kuşaklarında Staretz figürünün oldukça baskın olduğunu ve günümüz Ortodoks Hıristiyanlığında da önemini tamamen yitirmediğini söyler. 19. yüzyılda bir Rus, Slavophile Kirayevski şöyle der: "Tüm kitaplardan ve fikirlerden daha önemli olan bir şey vardır. Bu Ortodoks Staretz örneğidir, onun önünde tüm düşüncelerinizi açıklayabilirsiniz, ondan duyacağınız değerli bir özel görüş değil aksine Kutsal Babaların yargısıdır. Çok şükür ki, böyle Staretzler hala Rusya'da var." 20. yüzyılda rahip Alexander Elchaninov şöyle yazar: "Onların eylemi sınırsızdır... Kuşkusuz azizdirler ve halk tarafından böyle tanınırlar. En zor zamanlarımızda onlar aracılığıyla inanç korunacak ve ülkemizi güçlendirecektir." (Elchaninov, 1967: 54).

Ware'e göre, Staretz figürü dünyevi Kilisenin var olduğu ve işlev gördüğü iç içe geçmiş iki düzlemi resmeder. Bir yandan, en büyük merkezleri (Roma, Konstantinapolis ve Canterbury) olan dışsal ve coğrafi örgütlenmeye sahip resmi hiyerarşik seviye ve onun "apostalik takipçileri". Diğer yandan, staretzlerin olduğu içsel, ruhani ve karizmatik seviye. Ware, tarihsel kaynaklar ışığında Staretzlerin kilisenin hiyerarşik yapısının içinde olmadığı görüşündedir. Ruhani babanın ayırt edici özelliği olan üç yeti vardır. İlki sezîş ve içgörü (*diakrisis*), başkasının kalbindeki sırları sezgisel olarak algılama ve diğerinin farkında olmadığı gizli derinlikleri anlama yetisidir.

Ruhani babanın sezîş yetisi, "düşüncelerin açığa vurulması" (*logismoi*) olarak bilinen pratik aracılığıyla ortaya koyulur. İlk dönem doğu manastır hayatında genç rahip her gün rahibe gider ve gün boyunca aklından geçmiş olan düşünceleri babasına aktarırdı. Düşüncelerin açığa vurulması günahların itirafından daha fazlasıdır, çünkü rahip adayı masum düşüncelerini ve eğilimlerini de aktarır ama onlarda ruhani baba gizli tehlikeler ve önemli işaretler sezebilir. İtiraf geçmişi kapsar, önceden işlenmiş günahlarla ilgilidir; öte yandan, düşüncelerin açığa vurulması koruyucudur, çünkü günaha götürmeden *logismoi* ortaya koyulur ve böylece önceden günaha girmekten alıkonur. Açığa vurmanın amacı ne yargı amaçlı ne de günahın bağışlanmasını sağlamaktır, aksine kendini, gerçekte kim olduğunu görmektir (Evergetinos, 1957: 168-9). Sezîş

sahibi ruhani baba sadece kişiye kendini açmaz aynı zamanda ona kendisinde gizli olanları da açığa vurur. Dostoyevski'nin Zossima karakteri "Asla insanları yargılama" derken bunu dile getirir.

Ruhani babanın ikinci yetisi, başkalarını sevme, başkalarının acılarını kendisinin kılma yetisidir. *Karamazov Kardeşler'*de Staretz babanın ödevleri şu şekilde belirlenir. Bir staretz diğerinin ruhunu, iradesini kendi ruhuna ve iradesine alan kişidir. Onun için öğüt vermek yeterli değildir. O tinsel çocuklarının ruhunu kendi ruhuna, yaşamını kendi yaşamına katan kişidir. Onların acılarını ve günahlarını üzerine alır ve Yargı Günü'nde onlar adına yanıt verir.

Staretzin üçüncü yetisi, maddi manevi, insani çevreyi dönüştürme yetisidir. Dostoyevski'nin Staretz Zossima'sının her şeyi kuşatıcı sevgisi de nesnesini değiştirir, insana çevresini açık hale getirir. Böylece Tanrı'nın yaratılmamış enerjisi onun aracılığıyla parlar. Bu dönüşümle birlikte kahramanın dış dünyaya ilişkin algıları değişir ve farklı bir evrene dâhil olur.

Romanda Staretz Zosima, hayatını anlatırken, yaşadığı içsel bir dönüşümde sorumluluk fikrinin ne denli önem taşıdığını belirtir. Ona bu fikri aşıl原因an ağabeyidir. "Hepimiz birbirimize karşı suçluyuz hele ben herkesten çok..." (Dostoyevski, 1992:214). Zosima'nın genç yaşta ölen ağabeyinin hasta yatağında sarf ettiği bu sözler karşısında annesi "Neden herkesten suçlu olarsın oğlum? Dışarıda katiller, haydutlar varken sen ne yaptın da kendini bu kadar suçlandırıyorsun" der. Ağabeyi tekrar eder "Herkes birbirine karşı her bakımdan suçludur. Bunu sana nasıl açıklayacağımı bilemiyorum" (Dostoyevski, 1992: 214).

Ağabeyinin bu dünyada, yaşadığı içsel dönüşüm öncesinde göremediği şey sevmek imkânıdır. Bu imkânın farkına varmasıyla dünya birdenbire güzelleşir: "Kederimden değil, keyfimden ağlıyorum. Onlara karşı suçlu olmayı kendim istedim. Anlatamam ki sana; onları nasıl seveceğimi bilmiyorum da ondan... Varsın herkese karşı suçlu olayım böyle olunca hepsi beni affederler... İşte sana cennet. Zaten şimdi cennette değil miyim?" (Dostoyevski, 1992: 214).

Zosima ağabeyinin sorumluluk fikrinin daha sonra yaşayacağı bir olayda, kendi içsel dönüşümü üzerinde nasıl etkili olduğunu şöyle anlatır. Orduda genç bir subayken aşık olduğu kadının nişanlı olduğunu bilmez. Öç alma ve hiddet duygularıyla rakibini düelloya davet eder. Ardından emirlerini haksız yere tokatlar. Gün ağarırken düelloya hazırlanmak için uyanır.

“Bahçeye bakan pencereyi açtım, bir süre güneşin doğuşunu seyrettim. Havanın tatlılığı, güzelliği, kuşların cıvı cıvı ötmesi dokundu bana. İçimi, çirkin, alçakça bir iş yapmış gibi bir duygu kapladı. Kendi kendime, neden acaba, diye sordum... Güneş parlıyor, yapraklar ıslık ışık, kuşlar hele kuşlar alabildiğine Tanrıya övgülerini yolluyordu” (Dostoyevski, 1992:2 29). Zosima'nın aklına ilk gelen haksız yere dövdüğü emirleri olur. İşte o an, ağabeyi Markel'in hasta yatağında uşaklara söylediklerini hatırlar:

“Canım sevgililerim, bana niçin hizmet ediyor, neden seviyorsunuz beni, hizmetinize layık mıyım ben!” “Evet, layık mıyım buna?” düşüncesi birdenbire aklıma takıldı. Gerçekten ben neyim ki, kendim gibi, Tanrının benden farksız olarak yarattığı bir insan bana hizmet etsin? Bu soru ilk olarak kafama burgu gibi mihlandı.”Kan damlacığım anacığım benim, gerçekten, hepimiz her birimize karşı ve birbirimiz için suçluyuz; yalnız insanlar bilmez bunu, bilseler, dünya şimdiden cennet olurdu!...” Yarabbim, bunun yalan olması mümkün mü? Diye ağlayarak düşünüyordum: Belki gerçekten herkes için, herkesten çok sorumlu, dünyada herkesten kötü bir insanım!...”(230).

O anda bütün gerçek olanca açıklığıyla Zosima'nın gözlerimin önünde canlanır. “Ne yapmaya gidiyordum? İyi, akıllı, asi, bana karşı hiçbir suçu olmayan bir insanı vurmaya; ömrümün sonuna kadar bedbaht edeceğim karısını azaba, ölüme mahkûm etmeye gidiyorum”(Dostoyevski, 1992:230). Zosima hemen emirlerinin kulübesine gider ve ayaklarına kapanarak bağışlanma diler. Ardından düello alanına varır ve hasmının yüzüne sevgiyle bakar. İlk olarak onun ateş etmesine izin verir, sıra kendisine geldiğinde silahını fırlatır ve ardından ondan da özür diler: “Kendim suçlu olduğum halde size hakaret ettim, üstelik silah çekmek zorunda

bıraktım. Sizden on kat, belki daha da çok kötüyüm ben” (Dostoyevski, 1992:231).

Zosima bu olayın ardından ordundan istifa edip manastıra girme kararı alır. Kasabadakiler Zosima'nın bu davranışına saygı duyular da anlayamadıkları şey herkesin herkesten sorumlu olması düşüncesidir: “Dünyanın günahlarından ne diye sorumlu olalım, diye takılırlardı. Sizin işlediğiniz suçların benimle ilgisi ne olabilir?” (Dostoyevski,1992:234). Zosima onlara ““Anlayamazsınız” diye cevap vermektedir. “Dünya çoktandır başka yola sapmış, yalanı gerçek diye kabul etmiş, herkesten aynı yalana katılması isteniyor. İşte ben ömrümde bir kere içimden geldiği gibi hareket ettim de ne oldu –mezcup yerine koydunuz beni. Belki seversiniz ama gene de hepimiz için alay konusu oldum” (Dostoyevski, 1992:234-5).

Kasabada, Zosima'nın eyleminden derinden etkilenen ve anlayan esrarengiz bir ziyaretçi vardır. Zosima'yı ziyarete gelen bu esrarengiz karakter kendisini etkileyen şeyin ne olduğunu itiraf eder: “Böyle nazik bir durumda doğruluğa, gerçeğe hizmet etmek için toplumun gözünde küçülmekten çekinmediniz” (Dostoyevski, 1992:237). Onun Zosima'ya merakla sorduğu ilk soru, hasmından af dilediğinde neler hissettiğidir. Zosima yaşadığı içsel dönüşümün ardından hissettiği sevinç ve neşeden bahseder.

Ziyaretlerinin sonunda esrarengiz yabancıнын sırrı ortaya çıkar. Neden bu kadar sık kendisini görmeye geldiğini açıklar. Ondört yıl önce, Zosima'nınkine benzer bir nedenle, kıskançlık ve öç alma arzusuyla, bir aşk cinayeti işlemiş; yaşadığı vicdan azabı hayatını bir cehenneme dönüştürmüştür. Onu yakan şey kendisinin sevgiye layık olmadığı fikridir.

“Karısı ilk bebeğini müjdelediği zaman birdenbire tuhafılaştı. Bir cana kıyan benim hayat vermeye hakkım var mı?” Çocuklar gelmeye başladı:“Bunları sevmeye, terbiye etmeye, ders vermeye, onlara erdemden söz açmaya hakkım yok; ben kan dökmüş bir insanım...”Çocuklar büyüyordu; hepsi güzeldi, sevimliydi, içinden onları sevmek geliyordu. Ama bir yandan da “Temiz, masum yüzlerine bakmaya layık değilim...” diye kendini yiyordu.(Dostoyevski, 1992:245).

Zosima bu esrarengiz ziyaretçi için cesaret vericidir. İşlediği cinayeti itiraf ederse huzura kavuşacağına inanan, yalnız bunu başarma hususunda endişeli olan esrarengiz ziyaretçi, Zosima'nın düello meselesinden cesaret alır (Dostoyevski, 1992:246). "Asıl acıya kavuşunca yaşamaya başlayacağını" farkında olsa da kaygılıdır: "İnsanlar bu gerçeği anlayacaklar mı, değerlendirip saygı gösterecekler mi?" (Dostoyevski, 1992:246).

Tam caymak üzere iken, Zosima İncil'i alır ve İoha'nın XII babından şu ayeti gösterir: "Size gerçek, gerçeğin ta kendisi olarak diyorum ki toprağa düşen bir buğday tanesi yok olmazsa sadece bir buğday tanesi olarak kalır; ama yok olursa o zaman bereketli mahsul doğurur"(Dostoyevski, 1992:249). Esrarengiz yabancı gerçek acıyı çekene kadar yaşayan Tanrının eline düştüğünü fark eder. Suçunu itiraf eder ama ne gariptir ki kimse onun inanmak istemez. Aksine bütün şehir birlik olup Zosima'yı suçlar. Talihin cilvesi, suçunu itiraf ettikten sonra ölümcü bir hasatlığa yakalanır. Zosima hasta yatağındaki esrarengiz ziyaretçiyi görmeye gider. Karşısında, sorumluluk alarak yaşadığı dönüşümle birlikte, yıllar sonra ilk kez "huzur ve sevinç" hisseden ve artık sevmeye cesareti olan yeni bir insan vardır.

Alyoşa: Yeryüzü Krallığı

Yazar Alyoşa'yı başkahraman olarak adlandırır. Alyoşa, Karamazov ailesinin en genç oğludur. Alyoşa evrensel bir krallık peşindedir. En başta hiç de sofı olmayan hatta dine bile bağlılığı olmayan bu genç henüz olgunlaşmamış bir insanseverdir. Manastır hayatına atılmasının sebebi etrafındaki rezaletlere artık daha fazla tahammül edememesi ve onların küçümsemeden sessizce çekilip gitmek istemesidir. Onu manastır hayatına bağlayan olağanüstü bir insan olarak nitelendirilen Staretz Zosima'dır. Alyoşa derin bir sevgiyle ona bağlanmıştır. Bir yanda tensel babası olan Fyodor diğer yanda ruhani babası Zosima olmak üzeri iki baba figürü arasında bölünmüştür. *Karamazov Kardeşler*'de Alyoşa dışında tüm çocuklar, yaşlı Karamazov'tan farklı nedenlerden ötürü nefret eder ve ölümünü isterken babasının eylemlerini yargılamayan tek kişi Alyoşa'dır. Alyoşa'nın ayırt edici özelliği sevgi dolu alçakgönüllülüğü ve hiç kimseyi yargılamak istememesidir: "Ha-

linde, gençliğinde ömrünün sonuna kadar insanlara hâkimiyet, onları suçlu görmek istemediğini, suçlandırmayacağını belirten bir ifade vardı. Sanki her hareketi hoş karşılayıp, ayıplamıyor gibi görünüyor, gene de çoğu zaman acı acı üzülmekten kendini alamıyordu”(Dostoyevski, 1992:21). Manastıra gitmeden önce babasıyla konuşmasında Fyodor ona şöyle der: “Dünyada beni ayıplamayan tek insan olduğumu anlıyorum yavrum, hissediyorum bunu; nasıl hissetmem”(Dostoyevski, 1992:30).

Romanın başkahramanıyla Zosima'nın dizlerinin dibinde genç bir rahip olarak karşılaşırız. Alyoşa onun sorumluluk öğretisine bağlıdır ama çok genç ve deneyimsiz olduğundan bu öğretiyi tam olarak içselleştirememiştir. Yaşlı adamın sağlığı kötüleşince her şey tersine döner ve ölmeden saatler önce Alyoşa'ya manastırdan çıkıp insanların arasına girmesini ister:

“Körpe, temiz kalbinde gizli “herkese ve her şeye” karşı sevgi o sırada ve ondan önceki yıl, belki zaman zaman pek de doğru olmayacak ama daima aşırı bir kalp coşkuluğuyla mazur görülecek şekilde yalnız bir varlığa, şimdi hayatta olmayan Staretzine yönelmişti. Staretz onun gözünde bir idealdi. Bütün taze gücünü, ruh eylemlerini, hatta bazen “herkesi ve her şeyi” unutarak bile yalnız bu ideale bağlamadan edemiyordu.”(Dostoyevski, 1992:294).

Kutsal varsaydığı bu varlığın, ondan çok aşağı ve düşüncesiz bir kitlenin eğlencesi haline gelmesi, tabiri caizse idealinin çürümesi onun ruhsal buhranını arttırır. Tanrıya isyan etmese de artık onun dünyasını kabul etmemektedir (Dostoyevski, 1992:300). Tinsel babası Zosima öldükten sonra, Ortodoks inancı gereği, etrafa yayılan pis koku onun yalancı bir erimiş olduğunun bir işareti olarak yorumlanınca Alyoşa'nın mutsuzluğu bir kat daha artar. Alyoşa manastırdan ayrılır. Ondandır öç almak isteyen Rakitin'in rehberliğinde azizlikten günahkârlığa yönelişinde yolları Gruşenka ile kesişir. Bu kesişimle birlikte ruhsal buhran içinde günahkârlığa yönelen her iki insanın hayatı ciddi bir biçimde değir.

Gruşenka ahlaken zayıf bir kadını temsil eder. Alyoşa'nın dizlerinin dibinde otururken Zosima'nın öldüğünü öğrenir. Gruşenka, bu haberin ardından Alyoşa'ya karşı derin ve samimi bir

merhamet duyar. Bu merhamet duygusu karşısında, Alyoşa uzun ve hayret dolu bir bakışla onu süzer ve yüzü ışıqlanır. Ardından Rakitin'e şunları söyler: "Şu kadına bak bir kere: bana nasıl merhamet gösterdiğini gördün mü? Kendimi alçalmış, kötülemiş hissettiğim için buraya kötü bir ruh bulmaya geldim. Hâlbuki candan bir kardeşle bir cevherle, sevgi dolu bir ruhla karşılaştım. Acıdı bana... Senden bahsediyorum. Agrafene Aleksandrovna. Dirilttin beni"(Dostoyevski, 1992:315). Grushenka, Alyoşa'nın söylediklerinden utanır ve kendi alçalmışlığını dile getirerek yanıt verir: "Sen sus Alyoşa, sözlerini duydukça utanıyorum; iyi değilim ben, kötüyüm. Sen de yalan söylediğin için sus Rakitka. Evet, yiyecektim onu; öyle kötü bir düşüncem vardı ama geçti artık, şimdi söylediklerin yalan, yalan. Bir daha da duymayayım bunu Rakitka! Bunun için bir daha beni övme Alyoşa, iyi kalpli bilme beni, kötüyüm, hırçın mı hırçınım. Övmekle utandırırısın beni..."(Dostoyevski, 1992:315-6). Bu sahnenin ardından Gruşenka kendini kaybetmiş bir halle Alyoşa'nın ayaklarına kapanır: "Niçin daha önce gelmedin meleğim?...Hayatımda hep senin gibi birinin gelmesini bekledim; böyle birinin gelip beni bağışlayacağını biliyordum. Beni bütün bu çirkefliğime seven birisi çıkacağını biliyordum!"(325).

İki karakter de birbirini yargılamaktan vazgeçer, kendilerini günahkârların en büyüğü olarak yargırlar ve birbirlerine karşı sevgi dolu merhamet duyarlar. Alyoşa'nın ruhsal krizi kendi yolunda, "en günahkârı" anlaması ve kabul etmesinden geçer. Ancak bu bakış açısından başkalarına sevgi dolu merhametle hizmet edebilecektir.

Bu dönüşümün ardından, Alyoşa, Zosima'nın tabutu başında dua ederken bir hayal görür. İki birlikte Galilenin Kanasındaki düğündedirler. Staretz Zosima şöyle der: "Bir soğan verdim de buraya geldim. Zaten buradakilerin çoğu yalnız birer ufacak baş soğan verenler... E, işlerimiz nasıl gidiyor? Sen de sessiz, mazlum oğlum, sen de bugün açın birine bir baş soğan vermişsin. Sen de ödevine başla, hayırlı olsun evladım!...Bizim Güneşi, Onu görüyor musun?"(Dostoyevski, 1992:332). Zosima'nın kastettiği Alyoşa ve Grushenka'ya yaptığı iyiliktir. Önemli olan insanın günahkâr olsa

da hala sevebilir olmasıdır, önemli olan iyi ya da kötü eylemler değildir günahkârlar için. Bu sözler Alyoşa'nın kalbinden tüm şüpheleri giderir ve onun sorumluluk üzerine söylediklerinin gerçekliğini kavrar. Hücreden dışarı, açık havaya koşar:

Üstünde gök kubbesi sakın sakın ışıldaayan yıldızlarla göz alabildiğine uzanıyordu. Tam üstündeki bir noktadan ufka kadar henüz belli belirsiz bir saman yolu yayılmıştı. Yeryüzünü serinlik, çıt çıkmayan derin bir sessizlik kapladı. Başkilisenin beyaz kuleleriyle altın gökkubbeleri göğüm mavimsi aydınlığında ışıldıyordu. Evin etrafında tarlalardaki ihtişamlı sonbahar çiçekleri gece uykusundaydılar. Yeryüzünün sessizliği göğün sessizliğiyle kucaklaşıyor, toprakla yıldızların sırrı bir an için birleşmiş hissi veriyordu. Alyoşa durduğu yerde seyre doyamıyordu. Sonra ansızın toprağa kapanıverdi.

Toprağı niçin kucakladığını, neden öpmek istediğini bilmiyordu; gene de yeri gözyaşlarıyla ıslatarak bütün coşkunluğuyla bu toprağı daima, ölene kadar sevmek için and içiyordu. İçinden, "Toprağı sevinç gözyaşlarıyla sula ve bu gözyaşları sev..." diye geçti. Niçin ağlıyordu? Öyle bir coşkunluk içindeydi ki, göğün sonsuzluğunda parlayan yıldızlar için bile ağlıyordu, ama çılgınlığından utanmıyordu. Sanki kâinatın sayısız âlemlerinden uzanan teller hep birden ruhunda birleşmiş, ruhu da başka âlemlerle temasın titreşimleri içindeydi. Herkese her şeyi bağışlamak, af dilemek istiyordu; ama kendisi için değil, hayır, başkaları hesabına, dünyada işlenen bütün suçlar için...Onun "Benim için de başkaları af dileycekler..." sözlerini yeniden duyar gibi oldu.." (Dostoyevski, 1992:333-4)

Alyoşa'nın sadece toprağı değil tüm yaratıkları kucaklaması Zosima'nın kozmik birlik görüşünü yansıtır. Kendisini toprağa fırlatması İohana'nın XII. babındaki yirmi dördüncü ayeti hatırlatır: "Size gerçek, gerçeğin ta kendisi olarak diyorum ki toprağa düşen bir buğday tanesi yok olmazsa sadece bir buğday tanesi olarak kalır; ama yok olursa o zaman bereketli mahsul doğurur." Toprağı kucaklamak, sevgi dolu tevazünün sembolüdür. Tevazu hakikati yaşama edimidir. Alyoşa, Büyük Engizisyoncunun ak-sine topraktan geldiğini, ölümsüz, Tanrısal olmadığını farkına

varmıştır. Alyoşa'da vücut bulan düşünce sorumluluktur. Artık manastırdan dünyaya, dışarı gönderilmesine üzülmez. Evrensel sorumluluk fikriyle karşılaştığı tüm insanları kucaklar. Alyoşa yaşadığı deneyim sonunda "her geçen an adeta elle tutulur gibi bir açıklık ve kesinlikle; ruhuna üstündeki gök kubbesi gibi sağlam, sarsılmaz bir şeyin yayıldığını hissediyordu. Sanki içinde bir düşünce vücut buluyor, bir daha ondan ayrılmamak üzere, ömrünün sonuna kadar yerleşip temelleşiyordu. Zayıf bir delikanlı olarak yere kapanan Alyoşa doğrulduğu zaman sağlam, cenge hazır bir erkekti, bunu geçirdiği vecd anında anlamış, duymuştu" (Dostoyevski, 1992:334).

Ivan: Materyalizm

*Karamazov Kardeşler'*de karakterler sanki çift yaratılmıştır. Baba figürü bir yanda Alyoşa'nın tensel babası olan Fyodor diğer yanda onun ruhani babası Zosima ile ikiye bölünmüştür. Kurtarıcı figürüne bakıldığında ise hiçliliği öven Zosima ve Büyük Engizisyoncu arasında bir paralellik vardır. Zosima azınlığın değil, çoğunluğun, köylülerin kurtarıcısıdır. Büyük Engizisyoncu dünyevi bir varlığı nitelendirmekle birlikte, İsa'yı çoğunluğun isteklerini görmezlikten gelmekle eleştirmektedir. Özellikle, Smerdyakov ve İvan arasında gizemli bir ilişki vardır. Baba Karamazov, bu iki oğlunu birbirleriyle karıştırır. Ve yine, Smerdyakov kendisine devamlı İvan'ı soran Alyoşa'ya onun bakıcısı olmadığı şeklinde bir sitemde bulunur. İvan kişinin ancak kendi eylemlerinden sorumlu tutulabileceğini söyler ve başkasının eylemlerinden de sorumlu olduğumuz yönündeki düşünceye sürekli karşı çıkar. Ona göre her şey mubahtır.

Smerdyakov'la olan konuşmasında, İvan bilmeden de olsa babalarının katili olmasında rol oynadığını ıstır: "Ama en çok "her şey mubah düşüncesinin etkisindeydim. Bunu gerçekten siz öğretilmişsiniz bana. Buna benzer çok şeyler söylüyordunuz o zaman: Tanrı olmadığına göre erdeme inanmak boşmuş ve gereksizmiş... Ben de haklı buldum sizi." (Dostoyevski, 1992:215).

İvan artık vicdanın buyruklarını takip etmesi gerektiğini anlar. Aklının haklı görmediği, yani, Smerdyakov'un kötü ruhlu eylem-

lerini onaylamayacaktır. Alışık olmadığı ahlaki suç duygusuyla işkence çekmektedir. Smerdyakov, İvan'ın bu durumuna bir anlam veremez: "O sıralar her şeyin mubah olduğunu söylüyordunuz, şimdi nedense pek kuşkulu görünüyorsunuz. Kendinizi ihbar etmeyi bile düşünüyorsunuz"(Dostoyevski, 1992:215). İvan, vicdan azabı içinde Zosima'nın günahın bireysel olmadığına ilişkin öğretisini anlamaya başlar:

"Ancak dışarıda yaşayanlardan daha kötü olduğumuzu kabul ettikten başka bütün dünyanın ve kendi günahlarımızın sorumluluğunu üzerimize alırsak birleşmemizdeki gayeye yaklaşmış oluyoruz. Şunu bilin ki, sevgililerim, hiçbirimiz sadece insanlığa has bazı genel suçlarla suçlanmış değiliz; dünyadaki ayrı ayrı her kişinin sorumluluğu da bizim omuzlarımızdadır. Bu anlayışa varan her rahip hatta her insan hayat yolunun ereğine varmıştır." (Dostoyevski, 1992:1992:4).

Bir diğer göze çarpan dönüşüm Fyodor'un gayri meşru müphem çocuğu Smerdyakov'da yaşanır. Sadece İvan'ın köktenci fikirlerini yankılayan biri olarak hayal edilen Smerdyakov İvan'a bile baskın gelir. İvan'ın gölgesi olarak, İvan'ın bastırılmış, gerçekleşmemiş arzularını gerçekleştirir. Freud İvan'ın Smerdyakov ile ilişkisini ihmal edip, onun yerine Mitya üzerinde yoğunlaşsa da (Freud, baba ve oğlun cinsel rekabetiyle ilgilidir), suçlu ile ilgili söylediği çok önemlidir. Freud'a göre Dostoyevski için suçlu neredeyse bir kurtarıcıdır. Bu Zossima'nın öğretilerinin ürkütücü bir tersine çevrimidir. Zossima hiç kimseyi yargılamamamızı, Hıristiyan'ca sevgi duygumuzla suçluyu yargılamaktan uzak durmamızı öğretilirken, Freud onun bağışlanmaz bir günah işleyerek bizim kendi suç isteğimizi yok ettiğinden ötür kutsanmış olduğunu ileri sürer. Freud'a göre, katile şükran duyulmalıdır, çünkü o olmasaydı, kişi katle yükümlü olacaktı. İyi niyetli merhamet değil aksine "benzer katilce itkiler temelinde özdeşleşme", Dostoyevski'nin günahı bağışlama üzerine vurgusunun ardında yatar. Ve bu romanlarda günahın affedilmeye ne kadar hazır bulunduğu şaşkınlıkla görülür. Akıyla öldürmek kötüdür, ama tutkularıyla öldürmek mazur görülebilir; Mitya'nın vahşetinin sonucu, İlusha'nın ölümü Mitya'nın ruhsal dönüşüm yolunda alelade bir olaydır!

*Karamazov Kardeşler'*de kahramanların bir diğer boyutu ermişliktir. E. M. Forster'a göre, Dostoyevski'de kişiler ve durumlar her zaman kendi boyutlarını aşan anlamlara gelir, sonsuzluğa yönelirler. Bireysel niteliklerini yitirmeden genişleyerek sonsuzluğu kucaklarlar, onun da kendilerine kucak açması için çağrıda bulunurlar. Ermişliğe giden yolda tutkularıyla davranan kahramanlar tabiri caizse tiyatro sahnesindeki sakar bir oyuncu gibi tüm dekorları devirir. Örneğin İvan ermişliğe giden yolda zavallı bir çocuğunu ölümüne neden olur, yaşlı babasının onurunu kırar, sevdiği kadına akıl almaz işkenceler çektirir. Bütün her şey en sonunda yaşayacağı aydınlanma içindir. Bu bakımdan, genel olarak bakıldığında romanda karşıtımdan geçmeden hiç kimse doğru yolu bulamaz.

Dimitri: Mucizelere İnanç

Dimitri, "akılla kavranması zor olan, irrasyonel davranışlarıyla ön plana çıkan, fakat özde iyi ve sıradan bir Rus olarak açıkça Panslavist ideolojiyi temsil etmektedir." (Türker, 2006:238). Dimitri en başta mucizelere inanan bir adam olmasına karşın yaşadığı içsel dönüşümün ardından mahkemede, çarınca gerilen İsa gibi, insanların özgür iradeleriyle kendisinin suçsuz olduğunu inanmalarını ister.

E. M. Forster'a göre, Dostoyevski'de kişiler ve durumlar her zaman kendi boyutlarını aşan anlamlara gelir, sonsuzluğa yönelirler. Bireysel niteliklerini yitirmeden genişleyerek sonsuzluğu kucaklarlar, onun da kendilerine kucak açması için çağrıda bulunurlar. Dimitri kendi içinde yeterli değildir; tek başına alınacak olursa, gerçekliği bozulmuş, tutarsız görünebilir. O kendi sınırlarını aşacak biçimde genişleyen bir kişidir. Roman kişisi düzeyinde, Mitya okuyucuyla kaynaşmaz. Genişleme, erime, sevgi ve acıma yoluyla bütün insanlarla kaynaşma işlemi, ancak üstü kapalı bir içimde gösterilebilecek bir ortamda gerçekleşebilir ve belki de roman böyle bir yaklaşım için uygun bir yazın türü değildir. Karamazovların dünyası içinde gizli kapaklı anlamlar taşıyan bir yer ya da bir alegori değildir. Bunlar bildiğimiz dünyalardır, ama genişleyerek kendi sınırlarını aşabilme olanağına sahiptirler. Mitya çok yönlü bir roman kişisi olduğu halde, o da genişleyerek kendi sınırlarını

aşabilme olanağına sahiptir. Gizlediği bir şey yoktur, yani mistik değildir; taşıdığı bir anlam yoktur, yani bir simge de değildir; yalnızca Dimitri Karamazov'dur. Ne var ki, Dostoyevski'nin romanlarında yalnızca şu ya da bu kişi olmak, gelmiş geçmiş bütün insanlarla birleşmek demektir. (Froster, 2011:180-1).

Dimitri yüce ruhlu, duygusal ve çoğu kez pervasız bir karakterdir, ama yine de derin bir onur duygusunu içinde taşır. Hikâyesi boyunca aşırı öfkeli bir ruh hali sergiler, başkasının parasına zorla el koyar; babasını kıskançlıktan ötürü öldürmeyi düşünür; uşak Grigory'ı babasını öldürdüğünü düşünerek yaralar. Bu talihsizliklerin ardından sevdiği kadının kollarına teselli aramaya gider. Tam o sırada Grushenka'nın eski sevgilisiyle kaçtığını öğrenir. Tüm umutlarının yıkılması karşısında, son bir kez onun yanına âlem yapmaya ve o gecenin sabahında intihar etmeyi planlar. Dimitri'nin aklından ve kalbinden geçenler son saatlerini yaşamakta olduğudur. Grushenka'nın peşinden giderken kendi üzerinde düşünmektedir. Tüm bunlar "Alyoşa'nın yere kapanıp kendinden geçerek bu toprağı ölünceye kadar sevmeye yemin ettiği gece hatta belki de aynı saate" yaşanır (Dostoyevski, 1992:79).

Dimitri'ni ruhu alabildiğince hırpalandığı halde o anda içinde tüm varlığını kaplayan tek bir istek vardır: "Son olarak yüzünü görebilmek için bir an önce ecesine ulaşabilmek... Şunu da söyleyeyim ki, kalbinde bir an olsun en ufak bocalama yoktu. Bu kıskanç adam, o yeni gelene, yerden bitiveren rakibi "subay"a karşı zerre kadar kıskançlık duymuyordu. Başka biri olsa hemen kıskanır, belki korkunç ellerin bir kere daha kana bulardı. Ama... ilk göz ağrısına değil kıskançlıktan doğma bir nefret en ufak bir kırgınlık bile duymuyordu." (Dostoyevski, 1992:79). Dimitri ikisine de hak verir: "O adam, sevgilisinin unutamadığı ilk aşkıydı. "Çekil Mitya başkalarının yolundan! Zaten şu halimle, o subay olmasa da her şey sona erecekti; hiç gelmemiş olsa her şey bitecekti nasıl olsa..." (Dostoyevski, 1992:79). Dimitri önlerinden bir kenara çekilmeye karar verir. Artık pişmanlık duymaktadır ve yanlış eylemlerini haklandırmayı bırakır.

Dimitri, sevgilisinin peşinden giderken yolda arabacı Andrey'in omuzlarına yapışır ve ardından ona şöyle sorar: "Söyle bakalım

saf ruhlu Andrey, sence Dimitri Karamazov cehenneme gider mi gitmez mi; ne dersin?" Andrey ona bir halk efsanesi anlatarak cehennemin unvan sahipleri, devlet büyükleri, baş hâkimler ve zenginlere ayrıldığını söyler. Kendisi öfkeci de olsa temiz kalbinden ötürü Tanrının kendisini bağışlayacaktır. Dimitri "Sen de bağışlar mısın beni Andrey?" der. Arabacı ilkin soruyu yanlış anlar: "Neyinizi?...Bir şey yapmadınız ki bana." Dimitri, sorusunu tekrarlar: "Hayır, hepsi için, toplu olarak hepsi için; şimdi, şu anda, burada yolun ortasında, hepsi için bağışlar mısın beni, söyle saf ruhlu adam!" (Dostoyevski, 1992:83). Dimitri eylemlerinin evrensel bir boyutu olduğunu anlamaya başlar. Burada Andrey herkes adına bağışladığını söylemektedir. Herkes adına konuşur. Sorumluluk öğretisinde temel öge kişinin herkesten daha çok suçlu olduğuna inanmasıdır. Bu inanç Dimitri'nin ettiği duada görülür:

"Tanrım, beni bütün günahlarımla kabul et, cezalandırma. Yargılamadan kabul et... Ben kendi kendime hüküm giydirdim zaten, yargılama, çünkü seviyorum seni Tanrım! Alçağım ama seviyorum Seni, Cehenneme yollayacaksan beni; orada da seveceğim, sonsuzluğa kadar Seni, seveceğimi haykıracağım!" (Dostoyevski, 1992:84).

Dostoyevski günahkâr da olsa sevebilen bir varlığı tasvir etmektedir. Olayların sonunda Dimitri Grushenka'yı geri kazanır, uşak Grigory yaşar ama yanlış bir biçimde babasını öldürmekle suçlanır.

Evrensel sorumlulukla ilgili bir diğer olay, Dimitri'nin sorgulama sırasında uyurken gördüğü rüyadır.

Köyün girişinde, köylü kadınları yanyana durmuşlardı. Dizi dizi bir sürü kadın! Hepsi de zayıf, kanları çekilmiş, yüzleri de garip kahverengi bir renk almıştı. Özellikle bir tanesi uzun boylu, kemikli, kırk yaşlarında kadar görünen, ama aslında belki de yalnız yirmi yaşında olan bir kadın dikkati çekiniyordu Uzun zayıf bir yüzü vardı. Kollarının arasında da bir ağlıyordu. Göğüsleri de kendisi gibi öyle kurumuştu. İçde herhalde bir damla bile süt yoktu. Bebek de ağlıyor, ağlıyor ve mini mini kollarını, uzatıyordu. Yumruk yaptığı ak elleri nerdeyse soğuktan büsbütün kararmıştı. Banlarından rüzgâr

gibi geçerken Mitya: -Neden ağlıyorlar? Niçin gözyaşı döküyorlar? diye soruyordu. Arabacı: -Bebe, bebe ağlıyor, diye karşılık veriyordu. Köylünün çocuk demeyip köylülerin yaptığı gibi Bebe demesi Mitya'nın tuhafına gidiyordu. Köylünün bebe deyişi bir hoştu; sanki bu sözde büyük bir acıma vardı. Mitya, aptal gibi ısrar ediyor: -Canım niçin ağlıyor? Neden kolları öyle çıplak, neden sarmıyorlar onu? diye soruyordu. -Üşümüş bebe, giysileri donmuş, ısıtmıyor tabii. Mitya, gene aptalca: -Peki ama neden öyle? Niçin? diye sorup duruyordu. -Fakirler de ondan, yangından çıkmışlar, bir parça ekmekleri bile yok, yangın yeri için dileniyorlar... Mitya, güya gene söylenenleri anlamıyordu.

- Sen bana şunu söyle! Yangından çıkmış olan bütün anneler böyle mi dururlar? İnsanlar neden fakirdir? Bebe neden zavallıdır? Bozkır neden çıplak? Neden birbirlerini kucaklamıyor, birbirlerini öpmüyor, neden neşeli şarkılar söylemiyorlar? Neden başlarına kapkara bir felâket gelmiş gibi karanlık içindeler? Neden bebenin karnını doyurmuyorlar? Kendi kendine bu soruların akılsızca şeyler olduğunu, onları boşuna sorduğunu hiss ediyor, ama ne olursa olsun bu soruları sormak isteğini duyuyor ve muhakkak böyle sormak gerektiğini seziyordu”

Dimitri, yüreğinde o zamana kadar hiç duymadığı yumuşak bir duygunun uyandığını, ağlamak arzusunu duyduğunu, herkese bir şeyler yapmak istediğini hisseder. Öyle ki, artık bebe ağlamasın, bebenin kapkara ve vücudu kurumuş annesi göz yaşı dökmesin, o andan sonra artık hiç kimsenin gözü yaşlı olmasın... Hem de bunu hemen hiç ertelemeyen ve hiç bir şeye bakmadan, tam anlamıyla Karamazov'lara yakışır bir atılganlıkla yapmalıdır. Bu rüya yargılama sırasında gözünden gitmez. Dimitri bu rüyanın anlamını Alyoşa'ya şöyle açıklar:

“Kardeşim, ben şu son iki ayda içimde yepyeni bir insan doğduğunu hissettim. Varlığında hapisti, bu patırtı kopmasa meydana çıkacağı da yoktu. Korkuyorum! Ama maden ocaklarında yirmi yıl kazma sallamaktan değil- viz gelir bu bana... Ben içimde dirilen insanın şimdiden sonra beni bırakmasından korkuyorum. Orada da uzaklarda, toprak altında

omuz omuza çalışacağım benim gibi sürgünde ya da bir katilde insan kalbi bulacağım, onunla dost olabileceğime inanıyorum. Orada da sevgiyi, ıstırabı biliyorlar... Bir sürgünün durmuş kalbini diriltmek mümkün; yıllarca üzerinde işleyerek sonunda ıstırap içinde yücelmiş, yenilenmiş bir ruhla bataklıktan bir melek, bir kahraman halinde ışıklı hayata geri vermek mümkün. Bunlar öyle çok ki, sayıları yüzleri bulur ve hepsinden sorumlu olan biziz! O gün, öyle bir anda düşümden "bebe"yi neden gördüm? "Bebe nede bedbaht?" Bu bir kehanetti benim için! "Bebe" uğruna gideceğim... Çünkü hepimiz birbirimize karşı suçluyuz. Çünkü küçük ve büyük çocuklar var —hepsi "bebe"dir, hepsine karşı suçluyuz; hepsi için gideceğim! Nasıl olsa birisinin hepsi adına gitmesi gerekiyor ya. Babamı öldürmedim ama gitmeliyim. Kabüllendim!" (Dostoyevski, 1992:141-2).

Sonuç

Dostoyevski'ye göre insanın yaşadığı cehennem İvan'ın durumunda olduğu gibi "sevmek imkânsızlığından doğan bir ıstıraptır." (Dostoyevski, 1992:271). Yine Esrareniz Yabancı'da karşımıza çıkan "sevilmeye layık olmadığını" düşünen insan bir başkası için hayatı cehenneme dönüştürebilir. Cennet sevme imkânın belirmesiyle fark edilen güzellikler mekânıdır. Dimitri güzelliği, üzerinde Tanrı ve şeytanın mücadele ettiği, kalbin savaş meydanı olarak resmeder.

İvan sürekli kendi içinde yenik düştüğü bu savaşı şu şekilde aktarır:

"Sana bir açıklamada bulunmak zorundayım, diye başladı İvan. Ben oldum olası yakınlarımı sevmek nedir bilmedim. Bence, özellikle yakınlar sevilmmez de uzaklarımız sevilir. Bir zaman, bir yerde, "Merhametli İohan"ın (bir azizdir bu) kapısını fakirin biri çalmış. Aç üşümüş bir halde ısınacak bir köşe istemiş. Aziz onu kendi yatağına almış, kötü bir hastalıktan rahatlatılmış, pis kokan ağzının içine soluk vermeye başlamış. Eminim ki, bunu kendini zorlayarak, yakınını sevmek ödevini yerine getirmek için yalana katlanarak yapmıştı. Bir insanın sevilmesi için kendini göstermemesi gerekir; yüzünü gösterdi mi, sevgi ortadan silinir." (Dostoyevski, 1992:128)

Zosima'nın kalbin savaş alanında kararsızlık içinde kalanlara öğüdü sevgi dolu alçakgönüllüktür: Bazen bir düşünce sizi kararsızlık içinde bırakabilir; günah işlemiş insanın kötülüğünü güç kullanarak mı yeneceksiniz, yoksa ona alçakgönüllü bir sevgiyle mi davranacaksınız? Her zaman sevgiden yana olun. Sevgi yardımıyla koskoca dünyayı fethedebilirsiniz. Sevgiden doğal alçakgönüllülük güçlerin en yamanıdır" (Dostoyevski, 1992: 266). Zosima'nın izleyicisi Alyoşa'yı diğer kardeşlerinden farklı kılan özellik de budur.

Birleşmiş bir insanlık fikri tam da bu imkânın farkına varılmasıyla olur. İnsan tıpkı bir buğday tanesi gibi bireyselliğini yitirmeden, toprağa düşmeden, evrenseli kavrayamaz. Dostoyevski'ye göre insan sevgiyle bireysellikten uzaklaşır ve alçakgönüllülükte toprağa düşer. Büyük Engizisyoncуда betimlendiği gibi, sessiz ve belirsizce girdiği kentte herkesin İsa'yı merhametinden ötürü tanınması gibi, insanların bireysellikten uzaklaşıp alçakgönüllükle aralarına düşen bir insanı tanımama ihtimali yoktur. İsa'yı farklı kılan onun sevgisinin iyi ve kötünün ötesinde olmasıdır. İnsanlar onu günah da işlese babasının kendisine beslediği sevginin hiç yok olmadığına inanan bir çocuk gibi severler. Böyle çocukça, yüce bir sevgiyle sevilmenin bedeli onların tüm günahlarının sorumluluğunu üstüne almaktır.

Herkesin herkese karşı sorumlu olması bir çocuğa özgü olan sevginin diriltilmesidir. Romanın sonunda Alyoşa'nın çocuklara yönelişi tam olarak bunu yansıtır. *Karamazov Kardeşler*'in not defterinde, Dostoyevski'nin tasarladığı ilk kahramanlardan birinin, "gerçek için hayatımı veririm" diyen çocuk karakterlerden Kolya olduğu görülür. Dostoyevski'nin not defterine bakıldığında diğer kahramanlar arasından birçok çocuğa yer vermeyi tasarladığı da açıktır. Bu karakterler romanın sonlarına doğru ortaya çıkar ve şiddetin hedefi haline gelirler.

Edward Garnett, Dostoyevski'nin Rusya Devlet arşivlerinde korunan not defterindeki bilgilerden yola çıkarak, *Karamazov Kardeşler*'in devamının tasarlandığını ama Dostoyevski'nin 28 Ocak 1881'de ani ölümü nedeniyle bu tasarının gerçekleştirilemediğini söyler. "Eğer gerçekleştirilebilseydi, Dostoyevski'nin

romanın devamında ele alacağı tema dünyevi hayata dâhil olan Alyoşa'nın eğilimleri olacaktı (Garnett, 1957: vii-xi). Romanın bitimine bakıldığında Alyoşa'nın Rusya'nın geleceğini simgeleyen çocuklarla olan ilişkisinin devam edebileceği yönünde bir gidişat var gibi görünmektedir. Alyoşa'nın, Zossima'nın tabutu başında gördüğü düşte, Zossima'nın ona söylediği sözler de bunu doğrular niteliktedir. Gördüğü düşte, Zossima ona İsa'nın ilk mucizelerini bir düğün evinde gösterdiğini, insanların acılarını olduğu kadar sevinçlerini de paylaşması gerektiğini söylüyor. Zossima'nın bu sözlerinden umudun temsilcisi olarak çocukları gördüğü anlaşılmaktadır. Dostoyevski'nin "*Karamazov Kardeşler*"in devamını düşünmesi, romanın bitmiş haliyle Alyoşa'nın karakterindeki belirsizliği de bir ölçüde açıklamaktadır.

Çocuğu ahlaki olarak üstün kılan onun iyi ve kötünü ötesinde olmasıdır. Bir çocuğa duyulan sevginin kaynağı bu olduğu gibi, eylemlerinden ötürü onu bağışlamamız ve eylemlerinin tüm sorumluluğunu üzerimize almamız da aynı nedenden kaynaklanır. Herkesin herkese karşı sorumlu olması fikri herkesin herkesi çocukça sevmesini ve herkesin herkes tarafından çocukça sevilmesini dile getirir. Bu idealle bir araya gelen insanlık, baba ve oğul arasındaki sevginin yeryüzünde somutlaşmış halidir.

Kaynakça

- Carr, Edward Hallet, Dostoyevski, çev. : Athan Gerçeker, İstanbul: İletişim Yayınları 2002.
- Dostoevsky, Fyodor, trans. by Constance Garnett introduced by Edward Garnett, London: J.M. Dent& Sons, Ltd.
- Dostoyevski, Karamazov Kardeşler, I-II-III-IV, çev. : Nihal Yalaza Taluy, İstanbul: M.E. B 1992.
- Dunlop, John, "Staretz Amvrosey, model for Dostoevsky's Staretz Zossima", Belmont: Mass., Nordland Pub. Co., 1972.
- Elchaninov, A., The Diary of a Russian Priest, London: Faber&Faber 1967.
- Evergetinos, Synagoge, 1, 20, ed. Victor Matthaiou, I, Athens, Herman Pres 1957.
- Forster, E.M., Roman Sanatı, çev.: Ünal Aytür, İstanbul: Adam Yay 2001.
- Gide, André: Yaşamöyküler, Dostoyevski, çev.: Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yay. 1998.
- Bahtin, Mihail M., Dostoyevski Poetikasının Sorunları, çev.: Cem Soydemir, İstanbul: Metis Yayınları, 2004.
- Berdyaev, Nikolay Aleksandroviç, Dostoyevski, çev: Ender Gürol, İstanbul: Adam Yay. 1984.
- Berdyaev, N. A., The Religion of Resusciative Resurrection: "The Philosophy of the Common Task" , <https://archive.is/OrqM>
- Fedorov, N. F., "Philosophiya obschego dela", berdiaev/berd_lib/1915_186.html
- Leonard J. Stanton, The Optina Pustyn Monastery in the Russian Literary Imagination: Iconic Vision in Works by Dostoevsky, Gogol, Tolstoy, and Others, New York: Peter Lang, 1995.
- Nadejda Gorodetzky, "St. Tikhon of Zadonsk: Inspirer of Dostoevsk, London, SPCK, 1951
- Solovyov, Vladimir Sergeyeovich, The Crisis of Western Philosophy: Against the Positivists, trans. and edited by Boris Jakim, Hudson: Linfifarne Pres 1996.

Dostoyevski'nin Karamazov Kardeşler İsimli Eserinde Sorumluluk Fikri

Troyat, Henry, Dostoyevski, çev.: Leyla Gürsel, İstanbul: İletişim Yay 2004.

Vide V. A. Kozhevnikov: "Nikolai Fedorovich Fedorov", http://www.berdyaev.com/berdiaev/berd_lib/1915_186.html#4.

Türker, Taşansu, "Karamazov Kardeşler'de Politik Sembolizm", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61/3 (2006), s. 219-246.